

- проблеми забезпечення правотворчої діяльності: матеріали міжнар. наук. конф. (7 квітня 2008 року, м. Київ). С. 13-18.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527.
 4. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993.-№ 9. - ст. 62.
 5. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993.-№ 39. - ст. 383.
 6. Доклад о состоянии гражданского общества в Российской Федерации, 2008.
 7. Бухарин Н.И. Демократическое правовое государство и гражданское общество в странах Центрально-восточной Европы / Н.И. Бухарин / Ин-т международных экономических и политических исследований РАН. – М.: Наука, 2005. – 184 с.
 8. Ескина Л.Б. Гражданское общество, конституционные права личности, правовое государство: о взаимосвязи явлений и соотношении понятий / Л.Б. Ескина // Конституционные права и свободы личности в контексте взаимодействия гражданского общества и правового государства : материалы II Междунар. науч.-теор. конф. (13-16 апреля 2010 г., Москва). - М., 2010. С. 138-143.
 9. Кресіна І.О. Громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку / І.О. Кресіна // Державно-правові та суспільно-політичні перетворення в Україні: проблеми і перспективи. – К., Юридична думка, 2010. С. 84-93.
 10. Ситник П.К. Громадянське суспільство і держава: особливості їх взаємодії / П.К. Ситник // Стратегічна панорама. – 2002. – Вип. 4. С. 57-60.
 11. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.

Рецензент: д.ю.н., професор Оніщенко Н.М.

УДК 342.3

Львова Є.О.,

к.ю.н., доцент кафедри права і законотворчого процесу
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президенті України

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

У статті розглядаються актуальні проблеми взаємозалежності держав світу в умовах глобалізації та розкриті питання щодо обмеження суверенітету в контексті глобального конституціоналізму.

В статье рассмотрены актуальные проблемы взаимозависимости государств в условиях глобализации, а также раскрыт вопрос относительно ограничения государственного суверенитета в контексте глобального конституционализма.

The article deals with the genuine problems of interdependence of the states of the world in the conditions of globalization, and besides the article reveals the matter

concerning the limitation of the state sovereignty in the context of the global constitutionalism.

Постановка проблеми. Протягом першого десятиліття ХХІ ст. великого значення в процесі розвитку світової спільноти набули такі іманентні процеси, як інтеграція та глобалізація міждержавних відносин, інтенсифікація світових господарських зв'язків, співробітництво держав з метою виконання провідних завдань століття, а саме: боротьба з тероризмом, попередження і подолання наслідків природних катастроф та світової фінансово-економічної кризи, боротьба з бідністю тощо.

Зростання чисельності зазначених глобальних проблем призвело до того, що держави почали передавати частину своїх повноважень з елементами державного суверенітету, створюваним ними відповідним міжнародним організаціям. Це, у свою чергу, призвело до розширення сфер міжнародного співробітництва і розширення профільних об'єктів міжнародно-правового регулювання, що обумовило необхідність вироблення еквівалентного міжнародно-правового регулювання. З огляду на це, все більше знаних вчених та видатних політичних діячів починають активно дискутувати з проблематики появи нової політико-правової ідеології, пов'язаної із створенням нової конституційно-правової реальності для держав світу - глобального конституціоналізму.

Ступінь наукової розробки теми. Концепт «глобальний конституціоналізм» визвав значний інтерес українських вчених-міжнародників, що займаються питаннями впливу глобалізації на сучасні міжнародні відносини. К таким можна віднести провідних вітчизняних науковців: М.О Баймуратова, Б.В. Бабіна, Ю.О. Волошина, В.А. Дергачова, В.М. Кампа, О.Л. Копиленка, А.Р. Крусян, П.Ф. Мартиненка, Ю.М. Оборотова, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілка, І.Д. Сліденка, П.Б. Стецюка, В.М. Шаповала, С.В. Шевчука та ін.

Проте варто відзначити, що дослідження глобального конституціоналізму в Україні знаходяться на початковій стадії, і у своїй більшості базується на доктринальних дослідженнях зарубіжних вчених, а саме А. Вінер, Ж.-П. Жаке, П. Грега, Дж. Дуноффа, К. Ніколідіса, К. Робінсона, К. Томушата, Д. Трахтмана, К. Чіампи, А. Шайо, О.М. Барабанова, В.Д. Зорькіна, С.Ю. Кашкіна, І.О. Конюховой, Р. Людвиговського, В.Н. Расторгуєва та ін.

Зазначена тема дослідження актуалізується ще й тим фактом, що у зв'язку з посиленням значення глобалізації як системного фактору розвитку міжнародного права, все більшої уваги у правовій доктрині приділяється питанню правосуб'єктності та трансформації суб'єктно-об'єктного складу міжнародного права та необхідності внесення коректувань і нововведень у його систему.

На думку відомого ще у ХІХ ст. автора Дж. Фергюсона, між окремими народами, пов'язаними між собою і як політичні системи, і як вираження індивідів, виникають нові та відмінні правила поведінки і необхідність відповідного погодження сприяє зростанню «чогось

подібного на систему регуляторів для уряду у його зовнішній діяльності». І саме із цього набору правил, частково запозичених із прецедентів і частково виведених із загальних принципів, і складається міжнародне право [1].

Крім того, як вірно зазначив ще у 90-х рр. XX ст. відомий вітчизняний вчений В.І. Євінтов, міжнародне право «як опосередковане відображення глибинних матеріальних передумов єднання міжнародної спільноти» стає «фактором єднання», і відповідно, на нашу думку, потребує нових сучасних концепцій та доктринальних понять [2].

Дослідження зазначеного питання є вельми актуальним для України, яка стала активним учасником міжнародних відносин, на що безпосередньо вказує участь України в інтеграції в європейські міждержавні та наддержавні (наднаціональні – Авт.) структури й участь в загальноєвропейських процесах у якості найважливішого зовнішньополітичного пріоритету. Україною вже зроблені серйозні кроки на шляху до створення організаційно-правових механізмів для зближення її законодавства із законодавством ЄС, і з приводу цього, безсумнівно, особливої уваги приділяється уваги питанню модифікації державного суверенітету України в умовах євроінтеграції та глобалізації.

Таким чином, *метою* даної статті є висвітлення актуальних проблем взаємозалежності держав світу в умовах глобалізації та питань, що торкаються обмеження державного суверенітету в контексті глобального конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає видатний український вчений, професор Баймуратов М.О., на межі XX та XXI сторіч інстинкт виживання та самозбереження привів людство до розуміння об'єктивної реальності світу в його єдності природи та людини. Він наводить слова колишнього Генерального секретаря ООН Кофі Анана, який зазначав, що «ми живемо в світі, де жодна людина і жодна держава не існують в ізоляції; ми всі водночас є членами наших громад та усього світу в цілому» [3].

Недивно, що початок другого десятиріччя XXI ст. ознаменувався активізацією міжнародного співробітництва держав (саміти, конференції, форуми, зустрічі) з метою вирішення глобальних проблем захисту прав людини та безпеки людської цивілізації (екологічної, економічної, інформаційної тощо).

Оскільки самотійно вирішити глобальні сучасні проблеми в існуючих умовах держави не здатні, все частіше піднімаються питання про створення нових форм єдності. Так, ще Тейяр де Шарден П., досліджуючи феномен планетаризації, називав кінець XVIII ст. часом, коли народи й цивілізації досягають такого рівня інтеграції, що далі можуть розвиватися лише разом [4].

Доречно в цьому руслі навести думку вітчизняного вченого Б.В. Бабіна про те, що сьогодні все більше «стирається межа між національними та міжнародними управлінськими структурами, з'являються мережеві регулятивні утворення, що діють у форматі

глобального управління». Це у свою чергу змінює вимоги до форм, які містять норми для регулювання наднаціональних відносин, адже у відповідному регулюванні виникають нові цінності, підвищується роль цілей (телеології – Авт.), настає динамічність та важливість часових характеристик [5].

До того ж, варто погодитись із Ф. Ейлотом, який, вивчаючи способи створення міжнародно-правових форм та міжнародні відносини, зазначає, що «міжнародна спільнота – це вже не теоретична конструкція», а реально існуюче суспільство («спільнота єдиної людської раси і спільнота суспільств») із власними цінностями та цілями, що здатна створювати власну політику» [6].

Зазначена тенденція, що виникла в ХХІ ст. свідчить про те, що світова спільнота зрозуміла не тільки необхідність розробки новітніх підходів до глобального управління, а й визнала, що окрім вже славного Статуту ООН, держави потребують окремої власної Всесвітньої Конституції ХХІ ст.

Як справедливо зазначив О. А. Шишко, інституціоналізація міжнародних відносин викликана, насамперед, необхідністю організовувати співробітництво держав із використанням науки та техніки у різних сферах. Глобальні технології вимагають відповідного рівня співробітництва держав, завдяки чому істотно розширилася сфера міжнародно-правового регулювання. При цьому, питання які раніше вважалися лише виключно внутрішньою справою держав, увійшли у сферу міжнародних відносин та підпали під дію міжнародно-правових норм [7].

Підтримка міжнародного правопорядку може бути забезпечена лише при повній повазі юридичної рівності учасників. Це означає, що кожна держава зобов'язана поважати суверенітет інших учасників, тобто їхнє право в межах власної території здійснювати законодавчу, виконавчу, адміністративну й судову владу, без будь-якого втручання з боку інших держав, а також самостійно проводити свою зовнішню політику [8].

Поняття «суверенітет» пов'язаний з поняттям суверенних прав – конкретних прав держави розповсюджувати свою владу на об'єкти і дії фізичних і юридичних осіб не тільки в межах своєї національної території, а й поза її межами на підставі міжнародних договорів (зокрема щодо своїх морських, повітряних та космічних суден під час їхнього знаходження за межами державної території) [9].

Проте все частіше вчені-юристи в своїх наукових працях торкаються питання модифікації державного суверенітету в умовах глобалізації. Не можна не погодитись із думкою І. Г. Оборотова про те, що в сучасному міжнародному праві з державним суверенітетом відбуваються важливі зміни [10]. Він посилається на професора міжнародного права М. Коскенніємі, який розглядаючи ієрархію у міжнародному праві, зазначає, що у колізію із доктриною суверенітету вступає доктрина ефективності, за якою суверенітет держави можна обмежувати так само, як і права людини

для досягнення «спільної мети» [11] (боротьба з тероризмом, досягнення економічних вигод тощо – Авт.).

Видатний вчений – фахівець в галузі геополітики, геофілософії, геоекономіки та глобалістики В. А. Дергачев, засновник Інституту геополітики професора Дергачова, вказує на наступні прояви впливу глобалізації, що призводить до обмеження національного суверенітету: завдання ускладнюються, а ресурси їх реалізації зменшуються; держава все частіше стикається з проблемами, джерело яких знаходиться за її межами. Це пов'язано із транскордонним переміщенням капіталу та трудових ресурсів, організованою злочинністю та екологічними проблемами; виникає диверсифікація центрів влади – передача повноважень на наднаціональний або місцевий рівень; все більш зростаюча автономія територіальних громад веде до виникнення та укріплення транскордонних зв'язків (наприклад, у формі єврорегіонів); змінюються відносини у суспільстві (американізована та європеїзована еліта стає космополітами); міграція укріплює взаємопроникнення культур та одночасно створює нові проблеми (взаємовідносини із корінним населенням, «нова бідність») [12].

Таким чином, при дослідженні концепту «глобальний конституціоналізм», не можна оминати питання про обмеження наднаціональної влади, що формується, оскільки якщо вдається до етимології, то саме конституціоналізм розуміється як засіб для обмеження влади.

Так, згідно тлумачення конституціоналізму у Великому юридичному словнику, що дає В. М. Шаповал, конституціоналізм (від франц. *constitutionnalisme*, від лат. *constitution* – устрій, установлення, положення) – це певний метод управління державними справами. Таке тлумачення має історичну традицію і пов'язане з практикою обмеженої монархії. Так ще з XVIII ст. на європейському континенті поняття конституціоналізму стали трактувати як державне правління, обмежене конституцією – актом найвищої сили, і до речі саме в основу такого розуміння були покладені концепції народного суверенітету і поділу влад [13].

Як зазначає С.В. Шевчук, доктрина конституціоналізму наполягає на неможливості проявів свавілля державної влади, оскільки органічною характеристикою принципу верховенства права є сукупність вимог, що прямо пов'язані із природним правом [14]. До речі, російський вчений О.М. Барабанов, дотримується думки, що глобальний конституціоналізм – це чергова форма правління, коли влада, щоб відповідати вимогам демократії, повинна бути конституційно обмеженою [15].

Схожою є і позиція російського філософа, професора В. Н. Расторгуєва, який досліджуючи питання глобального конституціоналізму з філософської точки зору, зазначає, що в контексті глобального конституціоналізму варто говорити про «усеобразне самообмеження влади», яке передбачає ситуацію, коли найсильніший та найкмітливіший встановлює правила гри. Не погоджуючись із позицією adeptів теорії

глобального конституціоналізму, він порівнює конституційні правила із грою у казино, де той, хто розробляє правила гри, лише розширює свої повноваження та можливості. Але, у наступній тезі свого дослідження, автор припускає правоту найсильнішого та найкмітливішого, оскільки, як зазначав Шопенгауер, «право найсильнішого – це і є найвище право». Таким чином, В.Н. Расторгуєв приходить до висновку, з яким варто погодитись, – що розширення міжнародного права та глобальний конституціоналізм як найефективніший засіб обмеження влади – це найважливіша гарантія безпеки для держав, в тому числі і для Росії. Проте, на його думку, ціною встановлення загальних для всіх держав правил поведінки на світовій арені буде пошкодження національних суверенітетів і відповідно засад демократії [16].

Після аналізу визначених концепцій та думок, варто погодитись із позицією Дж. Бартельсона відносно того, що «якщо колись концепція суверенітету була практично безспірною, то останнім часом вона є «яблуком розбрату» для теоретиків міжнародного права» [17].

Крім того, тут слід враховувати й думку В.Ю. Стрельцова, про те, що абсолютного суверенітету не існує, оскільки держави є взаємозалежними, і ця взаємозалежність у сучасному світі безупинно зростає. А саме, коли, наприклад, говорять про економічний суверенітет держави, то мається на увазі не її економічна ізолюваність від інших членів міжнародної спільноти, а лише її право самостійно визначати свою економічну політику. Відповідно кожна держава на міжнародній арені має однаковий ступінь юридичної самостійності й незалежності [18].

Висновки. Підводячи підсумки дослідження, варто зазначити, що глобалізаційні процеси в світі спричинили модифікації концепції державного (національного) суверенітету в міжнародному праві. Проте, інтеграція та співробітництво держав, в тому числі й підписання ними міжнародно-правових актів глобального характеру, не означає однозначного позбавлення держав суверенітету та вилучення деяких питань зі сфери їх власної компетенції. Таким чином, ідеологія глобального конституціоналізму повинна створюватись із використанням таких юридичних конструкцій, які будуть відповідати сучасним реаліям із врахуванням основних принципів міжнародного права, і, в особливості, принципу суверенної рівності держав.

Використані джерела:

1. Fergusson J. Reports on Some Recent Decisions by the Consistirial Court of Scotland, in Actions of Divorse / James Fergusson // The Quarterly Review. – London: Publ. by J.Murray, 1821. Vol. XXV. April, July. - P. 245.
2. Евинтов В. И. Международный и внутренний правопорядок в структуре международного сообщества / В. И. Евинтов // Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве: сборник статей / Ин-т государства и права НАН Украины им. В. М. Корецкого. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 35.
3. Баймуратов М.А. Международный правопорядок: концептуальные аспекты становления, понятийная, элементная и функциональная характеристики /

- М. О. Баймуратов // Михайло Баймуратов: право як буття вченого. Збірник наукових праць до 55-річчя професора М.О. Баймуратова. – К.: Логос, 2009. – С. 658.
4. Тейяр де Шарден П. Феномен человека : Сб. очерков и эссе: Пер. с фр. / П. Тейяр де Шарден / Сост. и предисл. В. Ю. Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – С. 55.
 5. Баймуратов М. О. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання: моногр. / М. О. Баймуратов, Є. О. Львова, Б. В. Бабін; за ред. д.ю.н., проф. М. О. Баймуратова. – Суми: Університетська книга, 2011. – С. 217.
 6. Allott Ph. The Concept of International Law / Ph. Allott // European Journal of International Law. – Vol. 10 (1999) - #1. – P. 50.
 7. Научно-технический прогресс и актуальные вопросы международного права: монография / Н. Н. Ульянова, А. А. Шишко, Е. Т. Рунько и др. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 3.
 8. Грицяк І. А. Правова та інституційна основа Європейського Союзу: Підручник / І. А. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов / За заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – С. 446.
 9. Дмітрієв А. І. Міжнародне публічне право / А. І. Дмітрієв, В. І. Муравйов. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 472-531.
 10. Оборотов І. Г. Глобалізація як фактор розвитку сучасного міжнародного права / І. Г. Оборотов // Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу: Зб. статей учасників міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 р.). – Нац. Ун-т «Одеська юридична академія», Півден. регіон. центр НАПрН України, Центр Міжнародного права і правосуддя. – О.: Фенікс, 2010. – С. 270.
 11. Koskenniemi M. Hierarchy in International Law: A Sketch / M. Koskenniemi // European Journal of International Law. – Vol. 8 (1997) - #4. – P. 569.
 12. Дергачев В. А. Глобалистика. □ М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dergachev.ru/book-6/index.html>
 13. Шаповал В. М. Конституціоналізм // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. – С. 386.
 14. Шевчук С.В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення. / С. В. Шевчук // Право України. – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-275.html>
 15. Барабанов О. Н. Глобальное управление и глобальное сотрудничество / О. Н. Барабанов // Глобализация: человеческое измерение. – М.: РОССПЭН, 2002. – С. 31-53; Барабанов О. Н. Глобальное управление: моногр. / О. Н. Барабанов, В. А. Голицын, В. В. Терещенко. – М.: Изд-во МГИМО-Ун-та, 2006. – С. 127-128.
 16. Расторгуев В. Н. Идея конституционализма в философии политики и права // Философия права в начале XXI столетия через призму конституционализма и конституционной экономики. – М. : МПФО, 2010 [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://philosophicalclub.ru/?an=Rastorguyev_-_Ideya_konstitutsionalisma
 17. Bartelson J. The concept of Sovereignty Revisited / J. Bartelson // European Journal of International Law. – Vol. 6 (1995) - #3. – P. 463.
 18. Грицяк І. А. Правова та інституційна основа Європейського Союзу: Підручник. – С. 446.

*Рецензент: д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України
Баймуратов М.О.*